

The background of the cover is a complex, abstract pattern of wavy, concentric lines in shades of teal and black. The lines are dense and create a sense of depth and movement, resembling a topographical map or a microscopic view of a material. The overall color palette is dominated by various tones of teal, from light to dark, with black used for the text and some of the line patterns.

NÁVRAT K ZÁKLADŮM
PO STOPÁCH PODVĚDOMÍ A NEVĚDOMÍ

Vlastimil Vráblík

NÁVRAT K ZÁKLADŮM

Po stopách podvědomí a nevědomí

PhDr. Vlastimil Vráblík

Edice pro podporu poznání v oblasti humánních věd

Dokončeno 2007 – Copyright 2012

Všechna práva vyhrazena

EDICE PRO PODPORU POZNÁNÍ V OBLASTI HUMÁNNÍCH VĚD
1. řada

Vlastimil Vráblík
NÁVRAT K ZÁKLADŮM
Po stopách podvědomí a nevědomí

www.patriksilvestr.cz

Vydal ELTISK, vydavatelství a nakladatelství
Mariánské náměstí 63, 688 01 Uherský Brod
www.eltisk.cz
vydavatelstvi@eltisk.cz

Sazba a tisk ELTISK s.r.o. Uherský Brod

Ilustrace a úprava obalu, ilustrace úvodní stránky Andrea Dudková

Vydáno v roce 2015
Vydání druhé

Všechna práva vyhrazena. Tato kniha a ani její části nesmí být rozmnožována tiskem, fotokopíemi, počítačovými datovými soubory, ani jiným způsobem bez předchozího svolení autora.

ISBN 978-80-904705-2-1

OBSAH

Úvod	5
Kapitola I	7
A Jistota a samostatnost žáků při výuce	7
B Řešení nepozornosti a rušení žáků	9
C Vstup do psychoanalýzy	9
D První stopy podvědomí	11
E Ochrana pocitu sebehodnoty a jeho posilování	13
F Nahlédnutí do činnosti nevědomí	14
G Rozdíl mezi primárním a sekundárním symbolem	17
H Definice duševních chorob a onemocnění	18
I Nevědomí jako rodiště zločinu	20
J Výkřik učitele jako symbolický projev nevědomí	20
K Vznik duševního onemocnění	21
Kapitola II Pohled zpět na kapitulu I	23
Kapitola III Hlubší pohled do obsahu kapitoly I	28
Kapitola IV Geneze neboli vznik snu	33
Kapitola V Rozlišení mezi hloubkovou a povrchovou halucinací ...	42
Kapitola VI Setkání s transcendentálním světem nebo pouhá halucinace a hysterie?	45
Kapitola VII Symboly, jejich význam a síla u schizofrenních onemocnění	47
Kapitola VIII Symbolická analýza poruch psychosomatického a neurotického charakteru	54
Kapitola IX Náznaky forem terapie	62

Kapitola X	Nahlédnutí do podstaty povahy strachu a obrany proti němu.....	67
Kapitola XI	Formy vnitřního odstupu.....	72
Kapitola XII	Stopy nevědomí ve veřejném životě.....	77
Kapitola XIII	Psychoanalýza druhé světové války.....	84
Kapitola XIV	Psychoanalýza kreativního procesu v literatuře.....	94
Kapitola XV	Teorie schizofrenie.....	103
Kapitola XVI	Projevy podvědomí v běžném jednání člověka.....	113
Kapitola XVII	Tři zásadní chyby pedagogické praxe: předsazení pedagogiky před předmět – odebrání jistoty – odepírání samostatnosti.....	116
Kapitola XVIII	Vztah jako základní aspekt života.....	120
Závěr		124
Literatura		125
Popisy k jednotlivým titulům edice.....		127

Úvod

Tato kniha se obrací na širokou veřejnost a to všeobecně jak na laiky ze všech oblastí života, tak i na odborné kruhy z pedagogiky, teologie, sociologie, literární vědy, historie, práva, odborné kruhy lékařství, psychologie, psychoanalýzy, psychoterapie a psychiatrie.

Zvolil jsem pro tuto práci titul „Návrat k základům“ a podtitul „Po stopách podvědomí a nevědomí“. Spojíme-li titul s podtitulem, vytvoříme most a sjednotíme oba názvy v následující výpovědi: „Návrat k základům po stopách podvědomí a nevědomí“. Vyjádřeno jinými slovy – tyto stopy vedou k významným poznatkům. Po těchto stopách chci čtenáře doprovázet ve formě vyprávění. Doufám, že obsah jednotlivých kapitol uspokojí každého čtenáře se zájmem o hlubší porozumění člověka a jeho života a že bude přínosem i pro vážné poslání vědy.

První kapitola je úvodem do celé problematiky. Doporučuji číst chronologicky.

Knihla zahrnuje záměrně řadu oblastí, což má zjevit, že princip psychoanalytických zákonitostí je všude naprosto stejný. Z pedagogiky – jde spíše o syntézu pedagogiky a psychologie – vstupujeme přes podvědomí do nevědomí, pokusíme se porozumět jejich funkci, povšimneme si i duševních poruch a onemocnění, poněvadž, abychom člověka dokázali pochopit, musíme se seznámit i s jeho utrpením. Poté vystoupíme z hlubin nevědomí přes podvědomí na povrch a vrátíme se v posledních dvou kapitolách do oblasti pedagogiky. Základním pojmem této práce je vztah, od něhož se všechno odvozuje.

Psychoanalýza je hlubinnou psychologií. Snažím se místy naznačit hranici mezi psychologií „povrchovou“ a hlubinnou. Rovněž na několika místech označuji hranici mezi psychoanalýzou a teologií. Křesťanství je neodlučitelnou součástí kultury, umění a života člověka a je také neoddelitelné od psychoanalýzy, pokud tuto děláme v širokém rámci. Chceme-li člověka lépe pochopit, musíme pojmut do zorného pole i náboženství a ne ho v tom smyslu znehodnotit, že zpochybňujeme v rámci psychoanalýzy víru a existenci Boha. Samotná definice vědy to nepřipouští, protože můžeme tvrdit jenom to, co se dá vědecky dokázat nebo vyvrátit. Samotná existence Boha je tedy psychoanalýzou nedotknutelná. Tento imperativ přijímám i v tomto díle.

V patnácté kapitole se pokouším o teorii schizofrenního onemocnění, kde se v této souvislosti dotýkám obsahu katolické víry a jejího pozitivního vlivu na duševní zdraví, což odvozuji jako poznatek od lékařské zkušenosti C. G. Junga.

Protože jsem od roku 1968 žil v Západním Německu, zdržoval se často po delší dobu v anglicky mluvících zemích, odráží se to v obsahu této knihy, v níž jsem shrnul psychoanalytické osobní zkušenosti, především z pozorování jak v privátním životě, tak i v médiích za několik desítek let. Česká republika tím nebyla ochuzena. Používám některé příklady ze školního prostředí, které není vzhledem k vlastní návštěvě školy žádnému čtenáři cizí. Jedná se zde rovněž i o symbolickou úlohu školního prostředí, které podporuje proces poznání světa, jež nás obklopuje. Ze školního prostředí se budeme ještě v první kapitole postupně a přechodně vzdalovat do některých částí života mimo školu, a v dalších kapitolách se odebereme jako pozorovatelé do nejrůznějších oblastí lidského života. Tyto poznatky je však možné přenést i do jiných oblastí celého spektra profesionálního a soukromého dění. Psychoanalýza nás vlastně doprovází všude. Často je užitečné si tuto skutečnost uvědomit.

Obsah je sice pestrý, ale není příliš rozsáhlý.

Analyzuji příklady, což zpřístupňuje porozumění celé zde prezentované oblasti. V čem se můj pohled na člověka odlišuje od dosavadních psychoanalytických snah a teorií, zjeví samotná četba.

Zvolil jsem pro úvodní stránku symbolický vstup do tohoto díla. Trojúhelníky v kruhu symbolizují dle mé sekundární interpretace jednotlivé složky duše člověka: modrá zastupuje vědomí, zelená podvědomí a červená nevědomí jako barva aktivity konkrétně v tomto díle. Nevědomí zde tedy hraje hlavní úlohu. Při sloučení těchto tří základních barev vzniká barva bílá, která vyjadřuje jednotu lidské duše. Duha je primárním pozitivním symbolem nevědomí dobré budoucnosti člověka, kterou tímto symbolickým aktem přeji jak čtenáři tohoto díla, tak i všeobecně člověku, jemuž by z obsahu této práce mohlo vyplynout i nějaké dobro.

F

Nahlédnutí do činnosti nevědomí

Do nevědomí, které rovněž vlastní autonomii, nahlédneme buď snem nebo přes symbol, s nímž se v reálném životě setkáme. Zkusíme to nejprve přes sen, který vlastně zpracovává aktuální dojmy (zážitky nebo očekávání). Zakusíme-li například snahy nějakého člověka, jak se nám snaží ublížit, ale neuspěje, to znamená, že jsme touto situací prošli bez zranění, zhodnotí podvědomí pouze celkovou situaci a ne detaily, jako nezranitelnost, poněvadž jsme se úspěšně defenzivně, nikterak ofenzivně, bránili. Příslušná psychická energie, jež nebyla vědomě spotřebována a pronikla do podvědomí, vstupuje s kvalitou, kterou obdržela skrze definici v podvědomí do nevědomí, kde je dále příslušně zpracována a spotřebována. Z tohoto podvědomím připraveného materiálu vytvoří nevědomí ježka, který je vlastně vzhledem k jeho ochranným ostnům symbolem nezranitelnosti.

Jak vlastně dochází ke vzniku symbolu v nevědomí? Chtěl bych to osvětlit na jednoduchém příkladě. Pozorujeme-li například krokodýla, podvědomí jej zaregistruje podle jeho vzhledu a chování, určitých prvků jako je číhání, napadení, trhání kořisti jeho ozubenými čelistmi, jako nepřítele, který se jeví vzhledem k číhání jako zákeřný a ve vztahu k jeho klikaté chůzi s pohybem hlavou doprava a doleva jako klamný. V této sjednocené zjednodušené představě vstupuje celý krokodýl i s jeho přirozeností do nevědomí a vytváří „odlitkovou formu“ s kvalitou zákeřnosti a klamu, ne fyzického ohrožení, poněvadž nás od nebezpečí krokodýla dělí obrovská prostorová vzdálenost. Symbol vzniká komunikací mezi podvědomím a nevědomím. Po setkání s člověkem, který zanechá svým chováním v podvědomí onen dojem, se nám vybaví sen o krokodýlovi. Z vědomí vchází tento člověk do podvědomí a odsud jako nepřítel do nevědomí, kde se mění v krokodýla. V bdělém stavu se vrací do vědomí jako slovo krokodýl, který člověka napadá v dané situaci. Symbol je tedy jistým druhem vzpomínky.

Sen je vlastně duševním trávením. Tím dochází podle mého chápání k **duševnímu vnitřnímu osvobození**. Sen má ale i funkci ochrany spánku při rušení, protože odpoutává podvědomí od těchto ruchů a tím duši rovněž osvobozuje. Podvědomí totiž může být zaměřeno na vědomí nebo nevědomí.

Nyní se podíváme do nevědomí z opačné strany, to je počínaje symbolem. Budeme stopovat jeho příčinu. V Bibli se setkáváme s doporučením Krista: „Udeří-li tě někdo do tváře, nastav mu i druhou.“ Samozřejmě, že se zde jedná o symbolický výrok, před jehož vyslovením Kristus mluví stále o odpuštění, což nezvratně potvrzuje význam tohoto symbolu. V zajetí se Kristus ohrazuje proti úderu: „Proč mě biješ?“ Odporuje si zde Kristus? Jedná v rozporu se svým učením? Samozřejmě, že ne. Jeho ohrazení proti násilí je konkrétní. Kristus se brání vrcholně defenzivně a nemnoží tím násilí i v samotném pachateli. Jeho symbolický výrok je však třeba chápat zcela jinak. Kristus, který zdokonalil vztah láskou, mluví o lásce k nepřátelům, což vyžaduje vlastně smír. V tomto duchu musíme onen symbolický úder do tváře chápat zásadně jako symbolický projev nevědomí, který v sobě ukrývá odpuštění. Kristus tedy vlastně řekl: „Pokud jsi někomu odpustil jednou, nabídní mu odpuštění a smír i příště.“ Při úderu do tváře se jedná samozřejmě o symbol primární, to znamená o původní produkt nevědomí. **Svoboda a vztah podmiňují jako protikladné základní duševní principy tvorbu symbolů nevědomí.** V literárním nebo teologickém smyslu lze tento primární symbol interpretovat volně, což považuji za symbol sekundární, třeba jako podrobení se násilí k jeho přemožení.

Primární symbol zde můžeme sami zažít ve snu. Pokud někomu odpustíme a smíříme se s ním, můžeme ve snu zažít, že nás někdo udeřil. Zatímco jsme v předcházejících případech s ježkem a krokodýlem zažili asociativní příbuznost v převodu dojmu do symbolu, máme zde protiklad, s nímž jak podvědomí tak i nevědomí pracují. Protiklad totiž obsahuje ve svém extrému asociativní příbuznost. Jedná se o jistý bod obratu. Samozřejmě, že úder není jediným symbolem odpuštění, jakož i ježek není jediným symbolem nezranitelnosti. Nevědomí přehodnotí ve své autonomii příslušný dojem a zvolí mu takový symbol, který tomuto dojmu nejlépe odpovídá. Rozhodující je zde především subjektivní tendence vycházející z jádra osobnosti. Odpuštění je obřím duševním aktem, který podle jeho aktuální intenzity může být následně zpracován úderem.

Primárními symboly štěstí jsou například prasátko a pavouk. Prasátko se prosadilo i jako sekundární symbol štěstí. Nedošlo u něj k následné interpretaci a změně nebo obměně jeho primárního významu.

Podívejme se nyní přes psychoanalytické brýle na novou smlouvu, kterou Kristus uzavřel s člověkem. Kristus dává člověku novou a věčnou budoucnost, to je věčný život. Toto nachází svůj symbolický význam v chlebě, jímž je sám Kristus. Chléb je primárním symbolem nevědomí zajištěné budoucnosti. Máme zde tedy zpětnou vazbu mezi Kristem a věčným životem. Kristus navazuje vztah k člověku. Zajištěná budoucnost u smluvního partnera člověka je zpracována v nevědomí do poslušnosti, což je vlastně tím rozhodujícím poutem této smlouvy. Zajištěná budoucnost má na jedné straně jako primární symbol chléb, na straně druhé v kontextu děje jako poslušnost. Po přechodu vztahu ve vazbu se z poslušnosti stává zbožnost, která determinuje zakořeněná už jako poslušnost v nevědomí jednání křesťana. Samozřejmě, že teolog by k tomuto mému vysvětlení připojil Boží plán a milost. – Kristus uzavřel smlouvu na základě lidské přirozenosti (podle teologa připravenou Bohem), která je zakotvena v hlubinách duše. Někteří teologové odvozují symbol chleba, s nímž se Kristus identifikuje, od zvyklostí doby, v níž Kristus žil. Toto je sekundární význam chleba jako symbolu. Jeho primární význam však symbolizuje nesporně zajištěnou budoucnost. Sekundární symbol je totiž volně přístupný vědomému zjištění, symbol primární bývá pro přímou vědomou identifikaci zpravidla skrytý a těžce přístupný.

Ale i Zlo z pohledu teologie – zatímco psychoanalýza je neutrální a nehodnotí – si hledá podobnou cestu jako Bůh a zneužívá symbolické hodnoty a síly zajištěné budoucnosti, aby národ poslouchal.

Komunisté slibovali „Šťastný zítřek“, nacisté Tisciletou říši. Ve Spolkové republice Německo je státní „služebník“ jmenován úředníkem na dobu života (auf Lebenszeit). Jeho budoucnost je tedy zajištěna, a tak opravdu poslouchá. Nikdy neodmlouvá, nereptá a nestávkuje. Ještě v rakvi si pozorně vyslechne své poslední dva rozkazy: „Odpočívej v pokoji a spi sladce!“ Poté zavěsí svou zajištěnou budoucnost i s poslušností definitivně na hřebík. Toto zjevuje viditelně německou mentalitu, jejímž základním rysem je důkladnost, která si je vědoma skutečnosti, že dokonalost spočívá právě v plnosti a detailu.

Také učitel může získat poslušnost žáků na tomto psychoanalytickém podkladě. Mým prváčkům strojařům jsem na začátku jedné hodiny řekl, abych si zajistil jejich pozornost a spolupráci: „Vaši rodiče vás vidí už jako

studenty na vysoké škole nebo dokonce jako inženýry. Toto jejich přání se určitě splní, když budete už v této hodině sledovat vyučování a spolupracovat.“ Většina těchto žáků mou předpověď potvrdila spontánním přikývnutím. Mohu říci, že všichni spolupracovali. Pokládal jsem to za malý zázrak.

Vzhledem k tomu, že se v této práci opírám o vlastní zdroje a nepřejímám takřka nic z literatury, chtěl bych uvést ještě jeden sen, který by měl potvrdit mou interpretaci chleba jako symbolu zajištěné budoucnosti. Kdysi mi jeden muž z okruhu mých známých sdělil, že se mu zdálo o šesti číslech. Tato si našťěstí zapamatoval a podvědomě je uplatnil ve sportce. Počítal s tím, že vyhraje. Po podání sportky s příslušnými čísly se mu zdálo, jak nakládá bochníky chleba do své dodávky, aby si je odvezl domů. Chléb symbolizuje i dnes totéž, co před dvěma tisíci lety.

G

Rozdíl mezi primárním a sekundárním symbolem

Není žádným tajemstvím, že existují dvě formy myšlení: logické, které probíhá především ve vědomí, a kreativní, jehož centrem je podvědomí a nevědomí. Nacházíme je především v literatuře, ale i v jiných oblastech umění. V díle Franze Kafky se setkáváme všude, včetně jeho románů, s nepřekonatelnou překážkou, s níž je každý hrdina konfrontován. V jeho krátkém literárním díle „Před zákonem“ (Vor dem Gesetz) přichází muž z venkova a žádá o vstup do zákona. V tom mu však brání dveřník, který venkovana mimo jiné varuje před dalšími mnohem mocnějšími dveřníky, před nimiž se sám strachuje. V pozadí je pootevřenými dveřmi vidět jasná záře. – Franz Kafka trpěl neurózou, celkem běžnou duševní poruchou, v níž se skrývá psychická překážka. Jasně světlo v pozadí symbolizuje zdraví. Kafka zde vede podle mé interpretace v postavě venkovana rozhovor s jeho nemocí symbolizovanou dveřníkem a snaží se vstupem do zákona, který symbolizuje překážku, dospět ke zdraví. Literární dílo je osobním produktem, za nímž se skrývá zcela něco jiného než to, co vidíme na povrchu. Předcházející interpretace je interpretací psychoanalytickou a obsahuje primární symboly. Ve vyučování literatury se však pracuje se symboly sekundárními. Ty si žáci nebo studenti lehce najdou. Jde zde spíše o pohled na život a společnost. Dveřník může být například diktátorem nebo nespravedlivým soudcem, světlo v pozadí zase svobodou nebo sprá-

Kapitola VI

Setkání s transcendentálním světem nebo pouhá halucinace a hysterie?

Hlubkové halucinace je možno potkat ojedinele u psychicky a neurologicky zdravého člověka v nejrůznějších oblastech života a mají vždy zásadně symbolický charakter. Vyskytují se i podle psychoanalytického posouzení v katolické církvi jako například zjevení Panny Marie. Zde se jedná na rozdíl od malého andělíčka z první kapitoly, který se zrodil jako povrchová halucinace na základě přímé hypnotické sugesce, o halucinaci hlubkovou vnitřní, vycházející ze sugesce nevědomí.

Panna Maria má ve vědomí věřících katolíků na celém světě důležité místo. V mariánských písních a modlitbách ji poznáváme jako pomocnici křesťanů, ochránkyni a útočiště, jak nám to například zjevuje následující text modlitby: „K Tobě se utíkáme, svatá Boží Rodičko.“

V následující stati se pokusím o psychoanalytickou interpretaci zjevení Panny Marie ve francouzských Lourdech. Toto zjevení je možno si vysvětlit i psychoanalyticky. Věřící člověk a ctitel Panny Marie to může klidně vidět jako přípravu skutečného setkání s transcendentálním světem. Nacházíme se zde v oblasti, podle mého úsudku, mimo psychiatrii, takže ono zjevení nelze vyloučit, ale ani dokázat. Pouze víra má zde rozhodující slovo. Věřící člověk může následující psychoanalytické osvětlení onoho zjevení brát jako pouze základní pravdu, ne pravdu ultimativní, jako přípravu skutečného zjevení v kontextu psychoanalytické zákonitosti. Humánní věda by měla tento prostor odstoupit víře bez ztráty vědecké hodnověrnosti.

Bernardetta trpěla ve svém dětství silným astmatem. Pocit dušení způsobuje extrémní stresové zatížení pro celý duševní organismus. V tehdejší době neexistoval účinný lék, primární vztahové osoby jako matka, otec a další blízcí příbuzní byli během astmatického záchvatu naprosto bezmocní, zrovna tak jako i tehdejší lékař. Bernardetta se cítila ve své extrémní tísní naprosto sama. Tato opuštěnost v nejhorším utrpení až smrtelné úzkosti vytvářela v podvědomí sílící touhu po pomoci. Tato klesla do nevědomí, kde „čekala“ Panna Maria jako symbol útočiště a útěchy. Následně docházelo k zjevením nebo k halucinacím? Bernardetta měla Pannu Marii v jádru své duše. Zde se nabízí v kontextu víry možnost přechodu do trans-

cententálního světa. Toto však ponechávám svobodnému individuálnímu rozhodnutí čtenáře. Psychoanalýza zde naráží na svou ultimativní hranici a nedokáže dát v tomto ohledu žádnou odpověď.

Bernardetta byla zpočátku považovaná za blázna a bylo jí vyhrožováno i místním policistou.

Křesťanští mystikové mají rovněž zážitky, které je možno postavit v duchu teologie a víry do kontextu transcendentálního světa, i když mají psychoanalytickou základnu a ta se nedá změnit. Symbol a přímá autosugesce jsou katalyzátorem všude, jak u psychicky a neurologicky zdravých, tak i nemocných lidí. V psychoanalýze existují jevy, které nelze stavět do patologického kontextu, nejsou tedy pracovní náplní klasické psychiatrie. V této souvislosti bych chtěl uvést ještě stigmata vyskytující se u některých osob, zpravidla světců v katolické církvi. Za zmínku zde stojí katolický kněz Páter Pio, který měl stigmata na obou rukách, z nichž o prvním pátku v měsíci, v den Kristovy smrti na kříži, při celebrování mše, vytékala krev. Psychiatrie řadí tento úkaz do oblasti hysterie, s čímž nemohu z hlubšího psychoanalytického pohledu souhlasit. Právě v psychoanalýze je třeba exaktně rozlišovat. Hysterie je podle mého chápání symbolickým projevem zraněného vztahu. Ochrnutí při negativním neurologickém nález, to znamená, že nervy jsou v pořádku, je symbolickou manifestací neshod v rodině. U Pátera Pia se však jedná o zpracování symbolu stigmat a krvácení jako vyvrcholení touhy při následování Krista, to je spojení s Kristem. Zatímco ochrnutí vyžaduje léčbu samozřejmě cestou psychoterapie, odstraněním neshod v rodině a úpravou vztahu, u Pátera Pia není co léčit. On léčil do své smrti duševně jiné lidi tím, že je zpovídal a odlehčoval zatížení jejich svědomí.

Nevědomí si přitom své osoby a osobnosti nikterak nevybírání, je mu jedno, zda se jedná o řadového občana a nebo o velkého politika. Bývalý západoněmecký kancléř Helmut Schmidt se rovněž přiznal k slzám, i když vlastně nepatří k jeho osobnosti. Když mu velitel západoněmecké zásahové jednotky po únosu civilního letadla telefonoval z letiště z Afriky, že všichni cestující jsou osvobozeni bez ztráty jediného života včetně jeho jednotky, tak kancléř Helmut Schmidt se podle vlastního doznání rozplakal jako malý chlapec.

Nevědomí si nevybírání ani mezi politiky jako dobrými lidmi a zloduchy. Na závěr této kapitoly pohlédneme na Adolfa Hitlera. Po porážce u Stalingradu v roce 1943 se Hitler objevil mezi svými generály ve filmu najednou v civilu. Proč? Pokusíme se to vystopovat. Uniforma byla symbolem jeho vůdcovství, ať již v jeho nacistické straně NSDAP, česky Národně socialistické německé dělnické straně, rovněž i ve vedení národa a armády. Povrchová psychologie by odložení uniformy mohla interpretovat jako pokus Hitlera přenést zodpovědnost za porážku u Stalingradu na jeho generály. Tuto interpretaci bych nazval interpretací sekundární. Moje psychoanalytická interpretace, jež usuzuje v širokém kontextu a je interpretací primární, dochází k jinému výsledku. Odložení uniformy po porážce u Stalingradu Hitler osobně kapituloval, odložil na popud svého nevědomí vůdcovství. Uvědomil si také, že všechny jeho dobytelské záměry jsou definitivně ukončeny a že se celá jeho říše v dohledné době zhroutí. Později si přesto uniformu opět oblékal, poněvadž mu v mysli v jistých očekávaních vysvitla naděje, ale pokračoval v boji hlavně pouze proto, aby oddálil konec svého dobytelského a ničivého díla. – Po porážce v Africe a po prohrané bitvě o Anglii uniformu však neodložil. V utajeném kruhu prohlásil, že je třeba nejdříve porazit Sovětský svaz a pak bude záležitost porážky Anglie pouhou hrou. Někdy nemá tedy povrchová psychologie pravdu. Výraz povrchová psychologie je mým produktem v kontextu této psychoanalytické práce. Svě jednání není často schopný správně interpretovat i samotný autor tohoto jednání. Odvozuje jeho pokračování od přímého symbolického úkonu nevědomí zpravidla vědomě a také ho příslušně interpretuje, podobně jako i povrchová psychologie, přičemž dochází k odklonu od primární pravdy. Nepoužívám zde slovo psycholog, nýbrž povrchová psychologie, poněvadž psychologové jsou od doby Sigmunda

Freuda i psychoanalytiku. Přesto nelze vyloučit, že některé aspekty v psychologii a psychiatrii zůstanou tvrdým oříškem, který se nepodaří vždy rozlousknout. Adolf Hitler tvoří odrazový můstek k další kapitole.